

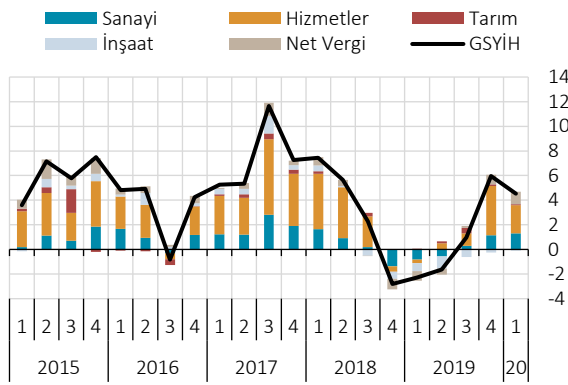
4. Arz ve Talep Gelişmeleri

2020 yılının ilk çeyreğinde iktisadi faaliyet Ocak-Şubat dönemindeki güçlü seyrin etkisiyle büyümeye devam etmiştir. Salgına bağlı olarak Mart ayı ortalarından itibaren iktisadi faaliyette gözlenen yavaşlama artan tedbirlerle Nisan ayında belirginleşmiş ve sektörler geneline yayılmıştır. İktisadi faaliyette kademeli normalleşme adımlarıyla birlikte Mayıs ayında başlayan toparlanma güç kazanmaktadır. Yakın dönemde uygulamaya konulan parasal ve mali tedbirler, ekonominin üretim potansiyelini destekleyerek finansal istikrara ve iktisadi faaliyetteki toparlanma sürecine katkı yapmaktadır. Bu çerçevede, salgında ikinci bir dalga olmayacağı varsayımı altında ekonomideki toparlanmanın yılın ikinci yarısında devam edeceği tahmin edilmekle birlikte, toparlanma hızı, normalleşme sürecinin yurt içindeki ve yurt dışındaki seyrine bağlı olacaktır.

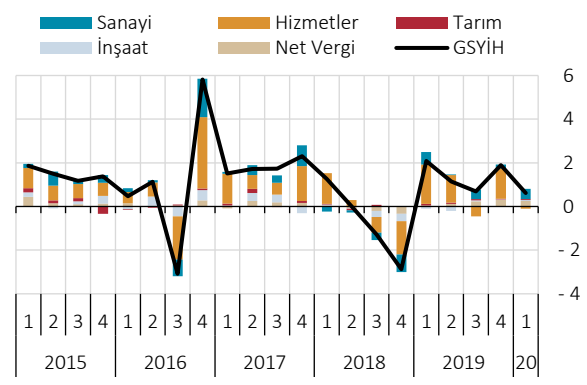
4.1 Üretim Gelişmeleri

2020 yılının ilk çeyreğinde GSYİH, yıllık bazda yüzde 4,5, çeyreklik bazda ise yüzde 0,6 oranında artmıştır. Mart ayında salgının iktisadi faaliyet üzerindeki etkilerinin belirginleşmesi büyümeyi sınırlamıştır. Yıllık büyümeye inşaat sektörü haricindeki tüm ana sektörler pozitif katkı vermiştir (Grafik 4.1.1). Dönemlik büyümenin temel sürükleyicisi sanayi sektörü olurken, başta toptan-perakende ticaret, ulaştırma-depolama ve konaklama-yiyecek hizmetleri olmak üzere salgından yoğun olarak etkilenen hizmet sektörlerinde katma değer gerilemiştir (Grafik 4.1.2).

Grafik 4.1.1: GSYİH Yıllık Büyümesi ve Üretim Yönünden Katkılar (% Puan)

Grafik 4.1.2: GSYİH Çeyreklik Büyümesi ve Üretim Yönünden Katkılar (Mevsimsellikten Arındırılmış, % Puan)

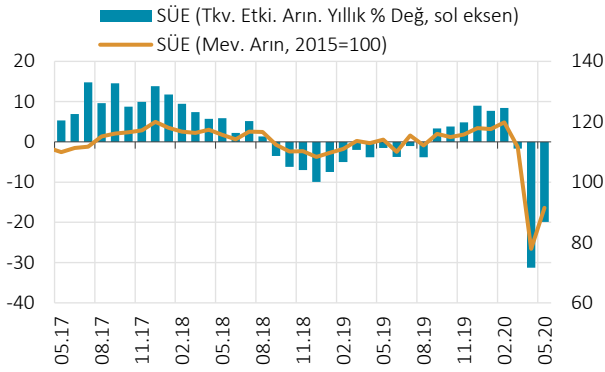

İkinci çeyrekte, salgının iktisadi faaliyet üzerindeki sınırlayıcı etkisi Nisan ayı ile birlikte belirginleşmiştir (Kutu 4.2). Mayıs ayı başlarından itibaren kısmi normalleşme adımlarıyla birlikte ekonomide dipten dönüş başlamış, Haziran ayında ise ekonomideki toparlanma bir miktar daha güç kazanmıştır. Mayıs-Haziran dönemindeki toparlanmaya rağmen, Nisan ayındaki zayıf seyir nedeniyle ikinci çeyrek genelinde iktisadi faaliyette belirgin bir gerileme beklenmektedir.

İkinci çeyrekte ekonomideki yavaşlama sektörler geneline yayılmıştır. Sanayi üretim endeksi (SÜE) ile sektörel ciro endeksleri Nisan ayında düşüş kaydettikten sonra, Mayıs ayında toparlanmaya başlamıştır (Grafik 4.1.3 ve Grafik 4.1.4). Ancak, Mart-Nisan dönemindeki daralmanın kısmen telafi edilebilmiş olması, faaliyetin Mayıs ayında zayıf seyrettiğine işaret etmiştir. Sanayi tarafında ihracat imkânlarında bölgeler geneline yayılan azalışa bağlı olarak giyim, tekstil, deri, motorlu taşıtlar ve elektrikli teçhizat gibi ana ihracatçı sektörler ile hizmetler tarafında salgın nedeniyle faaliyeti olumsuz etkilenen sektörlerde (toptan-perakende ticaret, ulaştırma, konaklama-yiyecek, seyahat, vb.) görünüm diğer sektörlerle göre daha zayıftır.

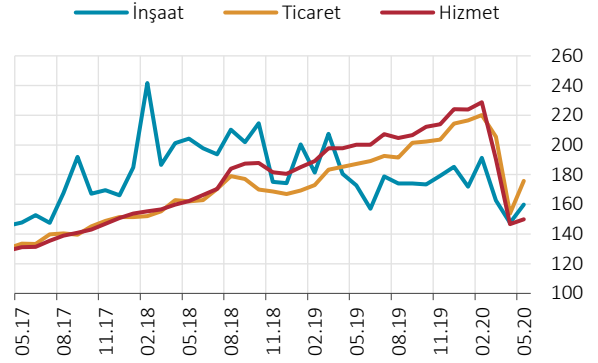
PMI, İYA, sektörel güven endeksleri gibi anket göstergeleri ile yüksek frekanslı veriler normalleşme adımlarının genişletilmesiyle birlikte Haziran ayında iktisadi faaliyetteki toparlanmanın güç kazandığını göstermektedir (Kutu 4.1). Söz konusu dönemde anket göstergeleri gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere kıyasla daha belirgin bir iyileşme kaydetmiştir. Yüksek frekanslı göstergelerdeki iyileşmenin Temmuz ayında sürmesi, toparlanmanın üçüncü çeyrekte devam ettiğine işaret etmektedir.

Grafik 4.1.3: Sanayi Üretim Endeksi

Kaynak: TÜİK

Grafik 4.1.4: Sektörel Ciro Endeksleri (Mevsimsellikten Arındırılmış, 2015=100)

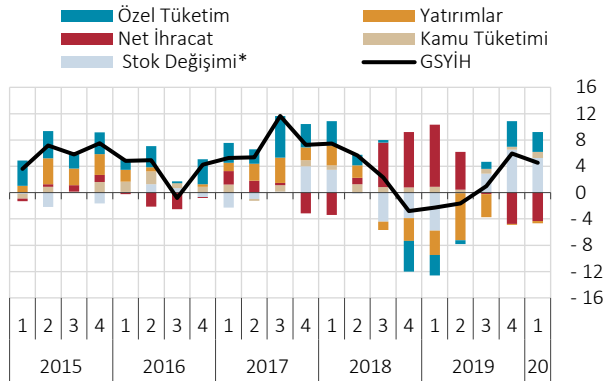

Kaynak: TÜİK.

4.2 Talep Gelişmeleri

2020 yılı ilk çeyreğinde harcamalar yönünden GSYİH dönemlik büyümesinin temel belirleyicisi finansal koşullardaki iyileşme ve kredilerde gözlenen ivmelenmenin etkisiyle nihai yurt içi talep olmuştur. Bu dönemde özel tüketim artış eğilimini korurken, kamu tüketimi büyümeyi desteklemiştir. İnşaat yatırımlarındaki düşüğe rağmen makine-teçhizat yatırımlarındaki artışla birlikte toplam yatırımlar dönemlik olarak artmış, ancak düzey itibarıyla zayıf seyrini korumuştur. Salgına bağlı olarak dış talepteki daralma ve turizm faaliyetindeki yavaşlamayla birlikte mal ve hizmet ihracatı gerilerken, ithalat yurt içi talebe bağlı olarak görece güçlü seyretmiş ve net ihracat yıllık büyümeye negatif katkı vermiştir (Grafik 4.2.1 ve 4.2.2).

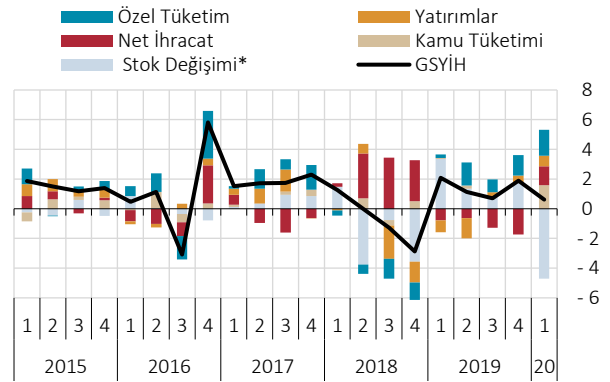
Grafik 4.2.1: Harcama Yönünden Yıllık Büyüme Katkıları (% Puan)

Kaynak: TCMB, TÜİK.

* Stok ve zincir endeks kaynaklı istatistiki sapmayı içermektedir.

Grafik 4.2.2: Harcama Yönünden Dönemlik Büyüme Katkıları (% Puan)

Kaynak: TCMB, TÜİK.

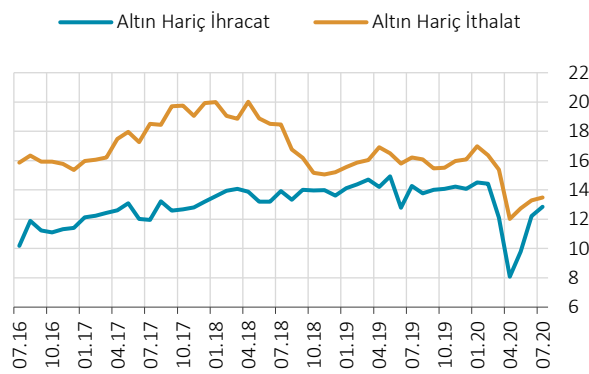
* Stok ve zincir endeks kaynaklı istatistiki sapmayı içermektedir.

İkinci çeyrekte salgın nedeniyle alınan tedbirler doğrultusunda gerçekleşen işyeri kapatmaları ve hareket kısıtlamalarının yanı sıra artan belirsizlikler yurt içi talebi belirgin ölçüde zayıflatmıştır. Ancak, hareket kısıtlamalarının kaldırılması ve son dönemde kamu bankaları öncülüğünde devam eden güçlü kredi ivmesiyle birlikte yurt içi talep toparlanmaktadır. Nitekim havayolu, seyahat/taşımacılık, konaklama gibi turizm ve bağlantılı gruplar dışındaki kalemlere yönelik kredi kartı harcamalarında oldukça hızlı bir toparlanma görülmektedir. Bu kapsamda, finansman koşullarına duyarlılığı yüksek ve talebi ertelenmiş kalemlere yönelik harcamaların (mobilya, yapı malzemeleri, müteahhitlik hizmetleri gibi inşaat bağlantılı kalemler ile elektronik, bakım/onarım, vb.) oldukça güçlendiği görülmektedir. Diğer taraftan, kamu kesiminin büyümeye desteği sürmektedir.

Salgının olumsuz etkilerinin en şiddetli biçimde görüldüğü Nisan ayında ihracat, dış talebin daralması ve sınırların kapatılması nedeniyle hızla gerilerken, ithalattaki yavaşlama daha sınırlı kalmış ve dış ticaret açığı artmıştır. Mayıs ayı gerçekleştirmeleri ve Haziran ayı geçici dış ticaret verileri, yurt içi ve yurt dışında uygulanan tedbirlerin kademeli olarak gevşetilmesiyle birlikte ihracatta daha belirgin olmak üzere dış ticaret hacminde toparlanma gözlemlendiğine ve dış ticaret açığının azalmaya başladığına işaret etmektedir (Grafik 4.2.3). Öte yandan, seyahat kısıtlamaları nedeniyle turizm ve bağlantılı sektörlerde faaliyet ikinci çeyrekte durma noktasına gelmiştir.

İhracat ve turizm gelirlerindeki sert düşüşle birlikte yıllıklandırılmış cari işlemler dengesi gerilemeye devam etmiş ve Mayıs ayı itibarıyla 8,2 milyar ABD doları açık vermiştir. Bununla birlikte Mayıs ayına ilişkin mevsimsellikten arındırılmış veriler, ihracattaki toparlanmayla aylık cari işlemler dengesinde iyileşmeye işaret etmektedir (Grafik 4.2.4). Normalleşmeyle birlikte mal ihracatında görülen toparlanma ve emtia fiyatlarındaki düşük seviyelerin önümüzdeki dönemde cari işlemler dengesini destekleyeceği tahmin edilmektedir.

Grafik 4.2.3: İhracat ve İthalat* (Milyar ABD Doları)

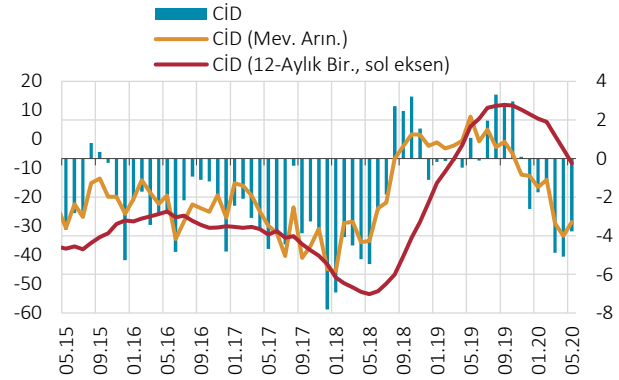

Kaynak: TCMB, TÜİK.

Son Gözlem: 25 Temmuz 2020

* Haziran ayı TB geçici verileri, Temmuz ayı günlük veriler ışığında oluşturulmuş tahmindir.

Grafik 4.2.4: Cari İşlemler Dengesi (CİD) (Milyar ABD Doları)

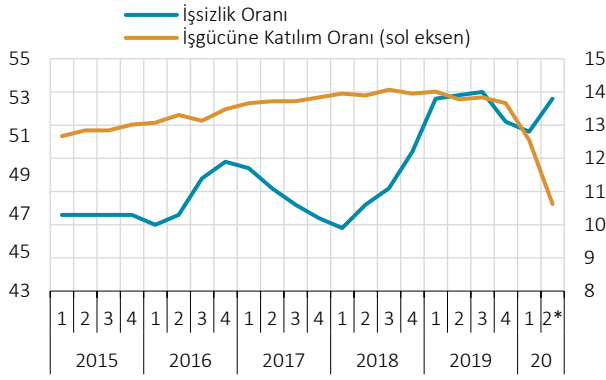
Kaynak: TCMB.

Özetle, iktisadi faaliyetteki yavaşlama Nisan ayında belirginleşirken, kademeli normalleşme adımlarıyla birlikte Mayıs ayından itibaren toparlanmanın güç kazandığı görülmektedir. Yakın dönemde uygulamaya konulan parasal ve mali tedbirler ekonominin üretim potansiyelini destekleyerek finansal istikrara ve iktisadi faaliyetteki toparlanma sürecine katkı yapmaktadır. Bu kapsamda, ikinci çeyrek genelindeki belirgin zayıflamaya rağmen iktisadi faaliyetin üçüncü çeyrekte kayda değer bir iyileşme kaydedeceği öngörülmektedir. Önümüzdeki dönemdeki toparlanma hızı, normalleşme sürecinin yurt içindeki ve yurt dışındaki seyrine bağlı olacaktır. Salgında yeniden tedbir gerektirecek ikinci bir dalga olmayacağı varsayımı altında yılın ikinci yarısında ekonomideki toparlanmanın süreceği tahmin edilmektedir.

4.3 İşgücü Piyasası

Salgına bağlı işyeri kapatmaları, kapasite kısıtlamaları ve iktisadi faaliyetteki yavaşlamanın işgücü piyasasına yansımaları Şubat döneminden itibaren belirgin şekilde hissedilmeye başlamıştır. Ocak ayını takip eden dönemde tarım dışı (toplam) istihdam kaybı mevsimsellikten arındırılmış olarak yaklaşık 2,2 (2,5) milyon kişiye ulaşmıştır. Ancak işgücüne katılım oranında süregelen düşüşün belirginleşmesiyle, istihdam azalışlarının işsizlik oranlarına yansımaları sınırlı kalmıştır. Mevsimsellikten arındırılmış toplam ve tarım dışı işsizlik oranları ilk çeyrekte sırasıyla yüzde 12,8 ve yüzde 14,7 olarak gerçekleşirken, Nisan döneminde sırasıyla yüzde 13,8 ve yüzde 16,1'e yükselmiştir (Grafik 4.3.1). Bu dönemde, iş aramayanlar, eksik istihdam ve mevsimlik çalışanlar dikkate alınarak hesaplanan geniş tanımlı işsizlik oranlarındaki artış ise daha belirgin olmuştur.

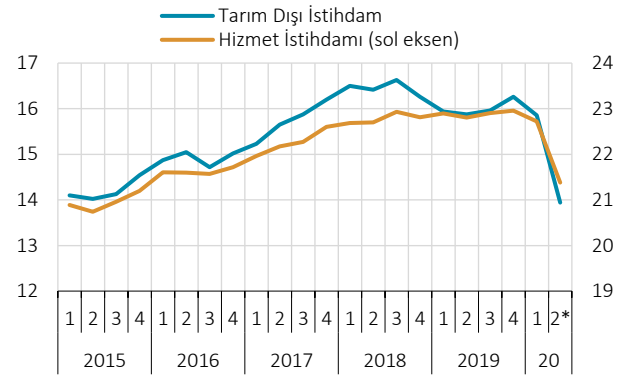
Grafik 4.3.1: İşsizlik ve İşgücüne Katılım Oranları
(Mevsimsellikten Arındırılmış, %)

Kaynak: HİA, TÜİK.

* Nisan dönemi itibarıyla.

Grafik 4.3.2: Tarım Dışı İstihdam ve Hizmet İstihdamı
(Mevsimsellikten Arındırılmış, Milyon Kişi)

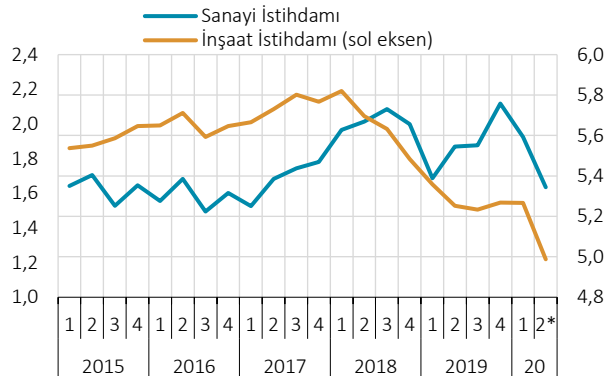

Kaynak: TCMB, TÜİK.

* Nisan dönemi itibarıyla.

Tarım dışı istihdam gelişmeleri sektörel bazda incelendiğinde, istihdam kayıplarının hizmetlerde daha belirgin olmak üzere tüm ana sektörlerde yayıldığı görülmektedir (Grafik 4.3.2 ve 4.3.3). Özellikle, turizm faaliyetinin durmasından ve salgın nedeniyle alınan tedbirlerden faaliyeti olumsuz etkilenen toptan-perakende ticaret ile konaklama hizmetleri sektörlerindeki kayıplar öne çıkmaktadır. Kayıtlı ve kayıt dışı ayrımında incelendiğinde istihdam kayıplarının yarısına yakınının kayıt dışı çalışanlar kaynaklı olduğu görülmektedir (Grafik 4.3.4). İstihdamı korumaya yönelik tedbirler kayıtlı istihdam kaybını önemli ölçüde sınırlarken, kayıt dışı sektörlerdeki istihdam kaybının genele yayılmakla birlikte özellikle toptan-perakende ticaret ile konaklama hizmetlerinde daha belirgin olduğu görülmektedir.

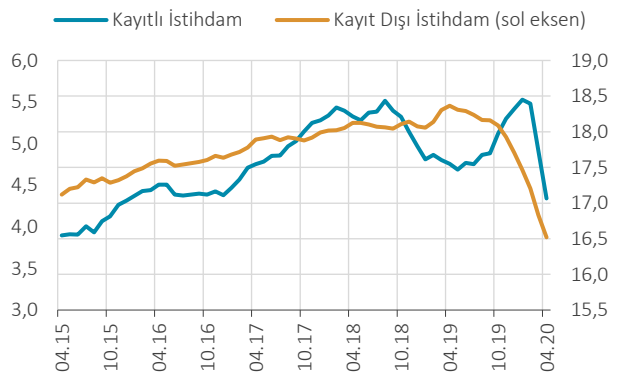
Grafik 4.3.3: Sanayi ve İnşaat İstihdamı (Mevsimsellikten Arındırılmış, Milyon Kişi)

Kaynak: TÜİK.

* Nisan dönemi itibarıyla.

Grafik 4.3.4: Kayıtlılık Durumuna Göre Tarım Dışı İstihdam
(Mevsimsellikten Arındırılmış, Milyon Kişi)

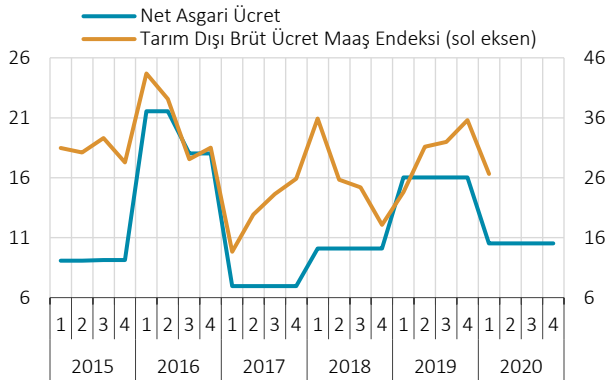

Kaynak: TÜİK.

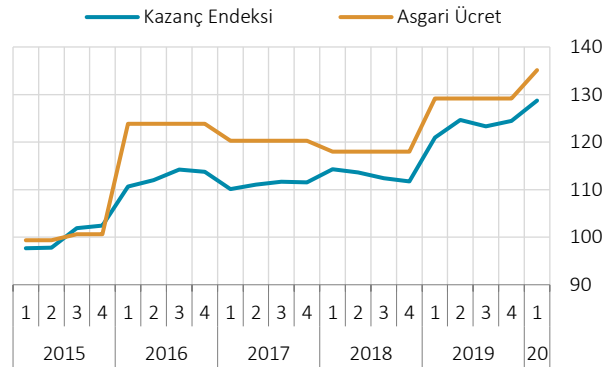
Öncü göstergeler ve yüksek frekanslı veriler, alınan tedbirlerin ve son dönemdeki toparlanmanın olumlu etkisine karşın işgücü piyasasındaki zayıf seyrin sürdüğünü göstermektedir. Bu çerçevede ikinci çeyrekte işsizlik oranlarındaki artışın devam edeceği, ancak artışın katılım oranlarındaki düşüş ile bir miktar sınırlanacağı tahmin edilmektedir.

4.4 Ücretler ve Verimlilik

2020 yılında asgari ücret yüzde 15 oranındaki artışla net 2.325 TL olarak belirlenmiştir. Bu gelişmenin etkisiyle 2020 yılının ilk çeyreğinde tarım dışı nominal ücretlerdeki yıllık artış oranı yüzde 16,3 olarak gerçekleşmiştir (Grafik 4.4.1). Çeyreklik artış oranının enflasyonun üstünde kalmasıyla reel ücretler ilk çeyrekte dönemlik bazda artmıştır (Grafik 4.4.2).

Grafik 4.4.1: Tarım Dışı Brüt Ücret Maaş Endeksi ve Net Asgari Ücret (Nominal, 2015=100, Yıllık % Değişim)

Kaynak: AÇSHB, TCMB, TÜİK.

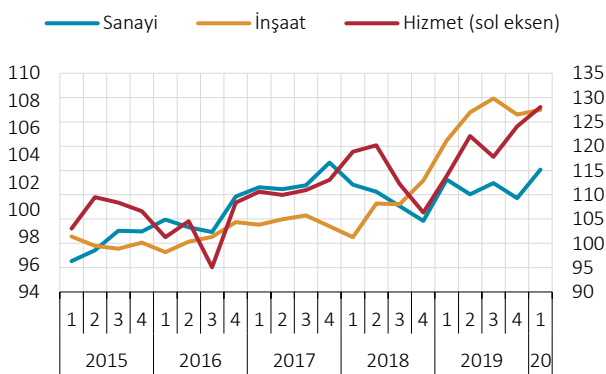
Grafik 4.4.2: Tarım Dışı Saatlik Kazanç Endeksi ve Asgari Ücret* (Reel, Mevsimsellikten Arındırılmış, 2015=100)

Kaynak: TCMB, TÜİK.

* Reelleştirmede TÜFE kullanılmıştır.

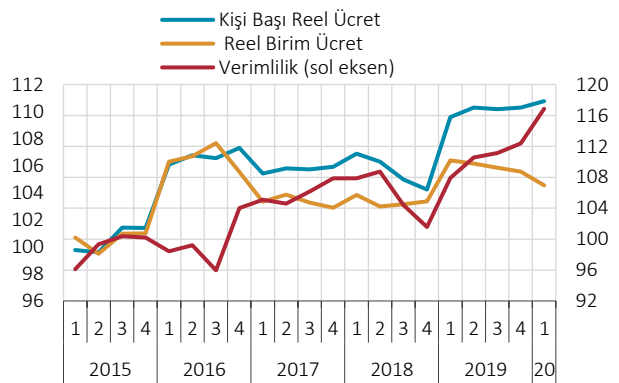
Tarım dışı kısmi emek verimliliği 2020 yılı ilk çeyreğinde güçlü bir artış kaydederken, bu artış sektörler geneline yayılmıştır (Grafik 4.4.3). Kısmi emek verimliliğindeki artışa karşılık kişi başı reel ücretlerin sınırlı ölçüde yükselmesi neticesinde reel birim ücretler (kişi başı reel ücret/verimlilik) gerilemiştir (Grafik 4.4.4).

Asgari ücret gelişmelerinin yanı sıra iktisadi faaliyetin seyri, işsizlik oranı ve enflasyon gelişmeleri de ücretleri belirleyen başlıca faktörlerdir. Yılın ikinci çeyreğinde salgının iktisadi faaliyet üzerindeki etkisinin belirginleşmesiyle birlikte üretim ve satışlardaki keskin düşüş reel birim ücretlerin önemli ölçüde artmasına neden olmaktadır. Bu kapsamda, özellikle kademeli açılma nedeniyle uygulanan kapasite kısıtlamaları, bazı sektörlerde (ulaştırma, lokanta, otel, kişisel bakım hizmetleri, vb.) birim maliyetlerin artmasına neden olmaktadır (Kutu 3.1). Kısa çalışma ödeneği uygulaması işveren üzerindeki işgücü maliyeti yükünü hafifletirken, kayıt dışı çalışanların kapsam dışında kalması bu etkiyi sınırlamakta veya istihdam kayıplarını arttırmaktadır. Salgının yurt içinde hafiflemesini takiben yılın ikinci yarısı için öngörülen toparlanmayla birlikte istihdam üzerindeki olumsuz etkilerin büyük ölçüde geçici olacağı ve enflasyon üzerinde birim işgücü maliyeti kaynaklı etkilerin hafifleyeceği öngörülmektedir.

Grafik 4.4.3: Sektörel Kısmi Emek Verimliliği* (Mevsimsellikten Arındırılmış, 2015=100)

Kaynak: TCMB, TÜİK.

* Katma değer / İstihdam (HİA).

Grafik 4.4.4: Tarım Dışı Kısmi Emek Verimliliği*, Kişi Başı Reel Ücret ve Reel Birim Ücret** (Katma Değer Üzerinden, Mevsimsellikten Arındırılmış, 2015=100)

Kaynak: TCMB, TÜİK.

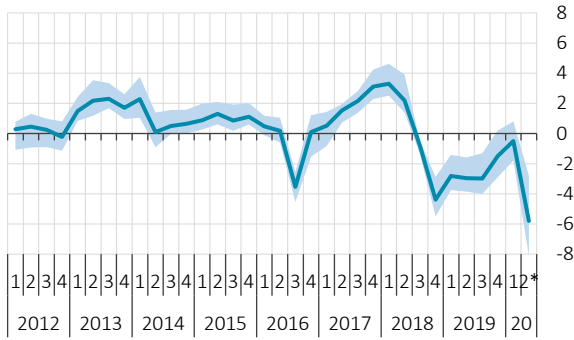
* Tarım dışı katma değer/tarım dışı istihdam (HİA).

** Kişi başı reel ücret x istihdam / katma değer. Reelleştirmede TÜFE kullanılmıştır.

4.5 Çıktı Açığı

İktisadi faaliyetteki zayıflamayla birlikte ikinci çeyrekte ekonomideki toparlanma süreci sektöre uğramıştır. Bu dönemde toplam talep koşullarının enflasyona düşüş yönü etkisinin ilk çeyreğe kıyasla arttığı tahmin edilmekle birlikte, ikinci çeyrekteki yavaşlamanın önemli bir bölümünün arz kaynaklı olması ve aşamalı normalleşme sürecinde belli sektörlerin kapasite kısıtlarına tâbi olması, bu etkinin nispeten sınırlı kalmasına neden olmuştur (Kutu 7.1). Salgına bağlı tedbirlerle kısa vadede etkili olan arz yönlü unsurların, normalleşme sürecinin devamıyla kademeli olarak ortadan kalkacağı ve yılın ikinci yarısında talep yönlü dezenflasyonist etkilerin daha belirgin hale geleceği değerlendirilmektedir.

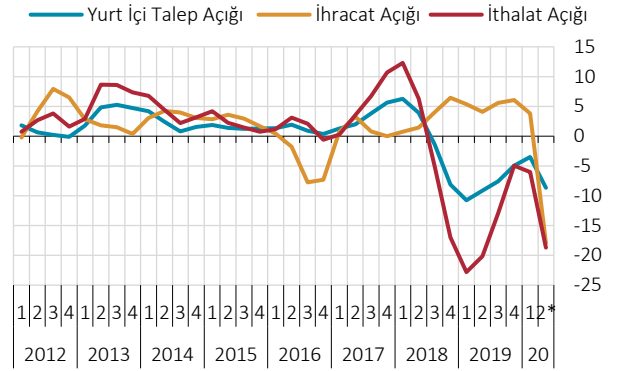
Grafik 4.5.1: Çıktı Açığı Göstergeleri (Ortalama ve Minimum-Maksimum Bandı)

Kaynak: TCMB Hesaplamaları.

* İkinci çeyrek tahminleriyle üretilmiştir.

Grafik 4.5.2: Talep Bileşenlerine Göre Ayrıştırılmış Çıktı Açığı**

Kaynak: TCMB Hesaplamaları.

* İkinci çeyrek tahminleriyle üretilmiştir.

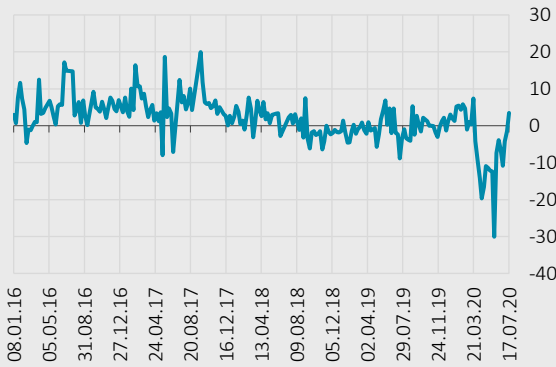
**Talep bileşenlerine göre oluşturulmuş çıktı açığı serisi (bk. Enflasyon Raporu 2018-III Kutu 4.1).

Kutu 4.1

Haftalık Ekonomik Koşullar Endeksi (HEKE)

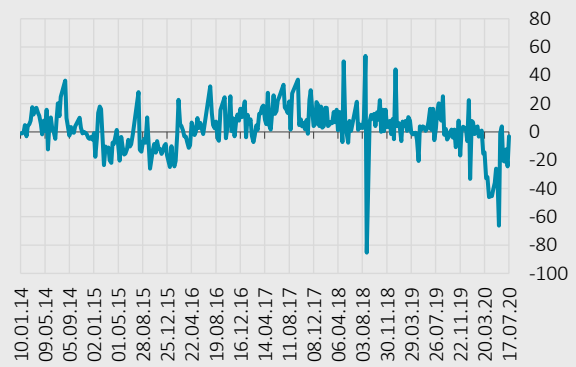
Ekonomik aktiviteye dair bilgi sunan ana göstergeler (milli gelir, sanayi üretimi vb.) gecikmeli açıklandığından, faaliyete ilişkin zamanlı bilgi edinebilmek için yüksek frekanslı göstergelere ihtiyaç duyulmaktadır. Bu kapsamda, anketler ve finansal göstergelerden yararlanılabileceği gibi, günlük olarak izlenebilen elektrik tüketimi ve dış ticaret istatistikleri gibi veriler kullanılarak iktisadi faaliyete dair erken sinyaller alınması mümkün olabilmektedir (Grafik 1 ve 2). Nitekim TCMB bünyesinde takip edilen yüksek frekanslı veriler salgın hastalığın etkilerinin Nisan ayının ortalarında belirginleştiğine ve Mayıs ayıyla birlikte dipten çıkışın başladığına işaret etmiş; gecikmeli olarak Temmuz ayı ortasında açıklanan sanayi üretimi ve ciro endeksleri Mayıs ayı içerisinde alınan bu sinyalleri teyit etmiştir.

Grafik 1: Elektrik Tüketimi (Haftalık, Yıllık % Değişim)

Kaynak: TEİAŞ.

Grafik 2: İhracat (Nominal, Haftalık, Yıllık % Değişim)

Kaynak: Ticaret Bakanlığı.

Farklı göstergelerden elde edilen bilgilerin en uygun biçimde toplulaştırılarak iktisadi faaliyete dair sağlıklı çıkarımlar yapabilmek özellikle salgın döneminde daha da önem kazanmıştır. Bu doğrultuda pek çok merkez bankası haftalık göstergeler türeterek kamuoyuyla paylaşmaya başlamıştır (ABD ekonomisi için Lewis vd. (2020) ve Almanya ekonomisi için Eraslan ve Götz (2020)). Bu kutuda, Türkiye’de iktisadi faaliyeti takip edebilmek üzere oluşturulan Haftalık Ekonomik Koşullar Endeksi (HEKE) tanıtılmaktadır (Çelgin ve Günay, 2020).

Veri ve Yöntem

HEKE için iktisadi faaliyetin seyrine dair bilgi verme potansiyeline sahip yüksek frekanslı reel ve finansal veriler kullanılmıştır. Bu kapsamda seçilen krediler ile banka ve kredi kartıyla yapılan harcama verileri haftalık; Kariyer.net iş ilanı sayısı, elektrik tüketimi, ihracat ve ithalat verileri ise günlük frekansta takip edilebilmektedir. Günlük frekanstaki akım veriler ilgili haftanın günlük değerleri toplulaştırılarak haftalık frekansa çevrildikten sonra tüm değişkenlerin haftalık frekansta yıllık yüzde değişimleri hesaplanmıştır. Ayrıca, değişkenlerde dini ve resmi tatillere denk gelen dönemlerde takvim etkilerinin ana eğilimi bozmaması için ilgili haftanın öncesi ve sonrasındaki haftaların eğilimleri kullanılarak düzleştirme yapılmıştır. Bu işlem, yakın dönem sonuçlarını fazla etkilememekte ancak geçmişteki yüksek oynaklıkların düzeltilmesini sağlayarak yorumlamayı kolaylaştırmaktadır. HEKE, veri kısıtı nedeniyle 2014 yılından itibaren hesaplanmaktadır.

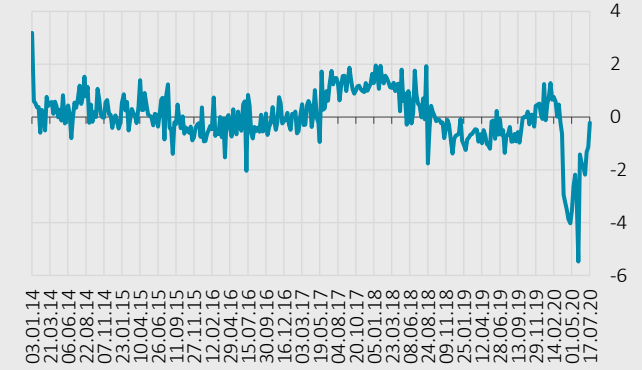
Endeks oluşturulurken, Fed tarafından salgın hastalığın ABD ekonomisine etkilerini izlemek için geliştirilen Weekly Economic Index (WEI) yöntemi benimsenmiştir (Lewis vd., 2020). WEI, tüketim, üretim ve işgücü piyasasına ilişkin on değişkenin haftalık frekansta yıllık yüzde değişiminin temel

bileşeni (principal component) alınarak oluşturulmuştur. HEKE, Lewis vd. (2020) çalışmasına benzer şekilde haftalık göstergelerin yıllık yüzde değişiminin ilk temel bileşeni olarak hesaplanmaktadır. HEKE hesaplandıktan sonra çeyreklik ortalaması alınarak, GSYİH büyümesi ile ilişkilendirilmektedir.

Bulgular

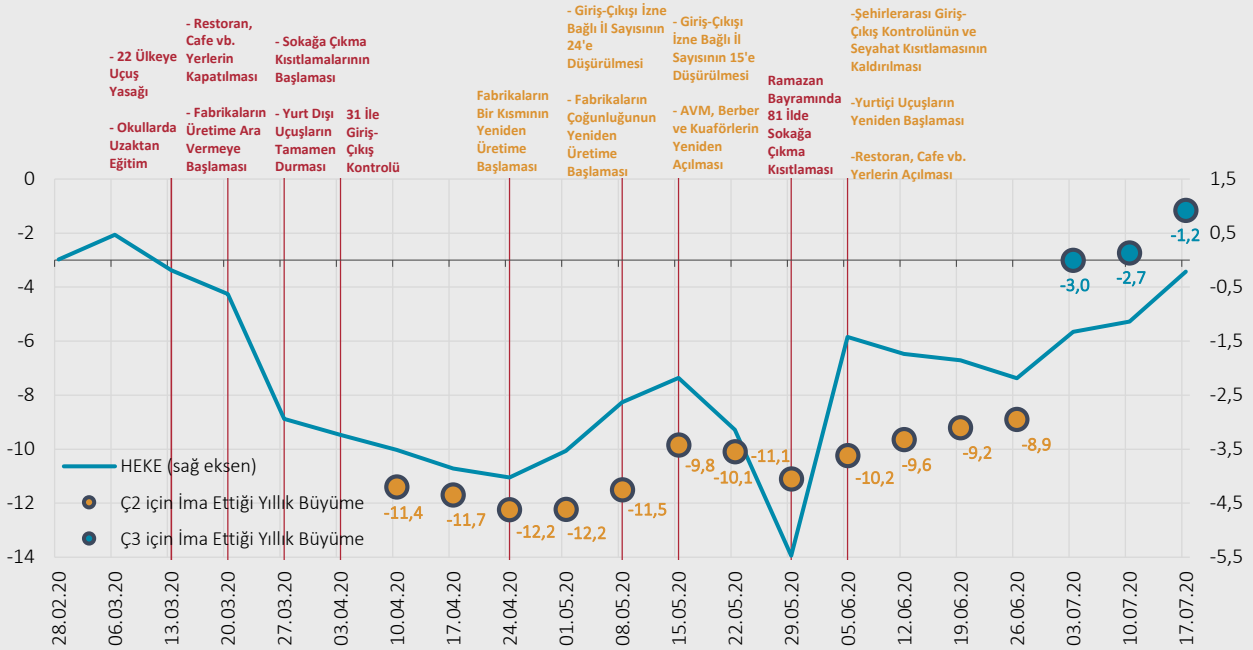
HEKE'nin hesaplanan değerleri Grafik 3'te sunulmuştur. Endeks, ortalaması sıfır ve standart sapması bir olacak şekilde sunulmaktadır. Böylece, endeksin aldığı değerler, ortalamasından kaç standart sapma düşük/yüksek olduğuna işaret etmektedir. Endeksin son değeri, ekonomik koşulların ortalamadan 0,2 standart sapma daha düşük olduğuna işaret etmektedir. Koronavirüs salgını ve alınan tedbirlerle Mart ayı ortasından itibaren sıfırın altına gerileyen endeks, Ramazan Bayramı'nda ülke genelinde uygulanan 4 günlük sokağa çıkma kısıtlamasının etkisiyle 29 Mayıs haftasında en düşük seviyesine ulaşmıştır. İkinci en düşük seviyesi ise 24 Nisan haftasında gözlenmiş ve bu haftadan sonra endeks artışa geçerek iktisadi faaliyette dipten çıkış hareketinin başladığı sinyali vermiştir.

Grafik 3: Haftalık Ekonomik Koşullar Endeksi (HEKE)

Kaynak: Yazarların kendi hesaplamaları. Son Gözlem: 17 Temmuz 2020

Grafik 4: Haftalık Ekonomik Koşullar Endeksi ve Önlemler Çizelgesi

Kaynak: Yazarların kendi hesaplamaları.

Son Gözlem: 17 Temmuz 2020

Grafik 4'te yakın dönem gelişmelerini mercek altına almak için HEKE'nin Mart başından itibaren haftalık gelişmelerle birlikte çizdirilen grafiği sunulmaktadır. Hareketlilik ve seyahat kısıtlamalarının getirilmesi, fabrikaların üretime ara vermesi ve işyerlerinin faaliyetlerini geçici olarak durdurması gibi tedbirlerin etkisiyle endeksin Mart ayının ikinci yarısından Nisan ayının sonuna kadar belirgin bir düşüş kaydettiği görülmektedir. Vaka sayılarındaki düşüşü takiben kısıtlamaların hafifletilmesi ile birlikte endeks Mayıs ayının ilk yarısında yönünü yukarı çevirmiş ve toparlanmanın başladığı

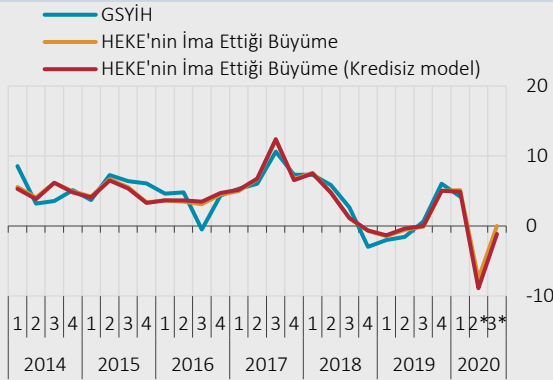

yönünde sinyaller vermiştir. Mayıs ayının ikinci yarısındaki geçici önlemlerin etkisiyle gerileyen endeks, Haziran ayında normalleşme adımlarının kapsamının genişletilmesi ile birlikte artış eğilimine girmiştir.

HEKE'nin iktisadi faaliyetlerdeki gelişmelere dair verdiği sinyali daha iyi yorumlayabilmek için GSYİH'nin takvim etkisinden arındırılmış yıllık büyümesi ve HEKE'nin çeyreklik ortalaması arasında bir regresyon analizi yapılmıştır. Model tahminleri, ikinci çeyrekte milli gelirin sert bir şekilde daralacağı ancak üçüncü çeyrekte belirgin bir toparlanma kaydedeceğine işaret etmektedir (Grafik 5). Son olarak 17 Temmuz verileriyle hesaplanan endeks, takip eden dönemdeki veri akışıyla daha olumlu bir noktaya gelebilecektir.

Bununla birlikte, endekste yer alan göstergelerin hizmetler sektörü gelişmelerini tam olarak yansıtamıyor olabileceği ve ikinci çeyrek özelinde hane halklarının artan elektrik tüketimi nedeniyle işyerleri tarafından tüketilen elektriğin daha zayıf seyrettiği gibi değerlendirmelerle bu tahminler üzerinde aşağı yönlü riskler bulunduğu not edilmelidir. Bunun yanı sıra, ikinci çeyrekte daha belirgin olmak üzere kredi-büyüme ilişkisinin farklılaşabileceği düşüncesiyle haftalık endeks kredi verileri dışlanarak sadece iktisadi faaliyete doğrudan gösterge olan değişkenlerle yeniden hesaplanmıştır. Kredi verileri dışlanarak oluşturulan HEKE, ikinci çeyrekte GSYİH'deki daralmanın bir miktar daha derin olabileceğini ima etmekle birlikte yukarıda belirtilen aşağı yönlü riskler bu gösterge için de geçerliliğini korumaktadır (Grafik 5).

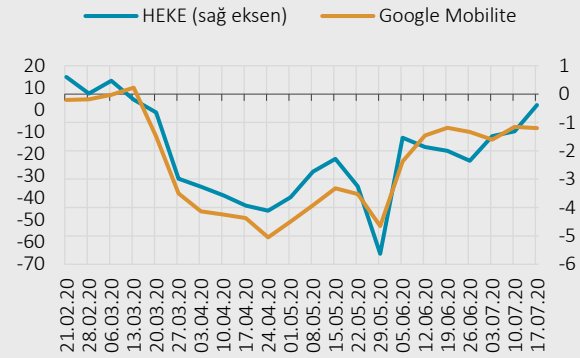
Grafik 5: GSYİH (Takvim Etkisinden Arındırılmış, Yıllık % Değişim) ve HEKE'nin İma Ettiği Yıllık Büyüme

Kaynak: TÜİK, Yazarların kendi hesaplamaları.

* Tahmin

Grafik 6: HEKE ve Google Mobilite Endeksi

Kaynak: Google, Yazarların kendi hesaplamaları.

Son Gözlem: 17 Temmuz 2020

Sosyal hareketliliği azaltıcı önlemler ve bunların gevşetilmesi faaliyetin seyrinde belirleyici bir rol oynamaktadır. Nitekim, salgın hastalığın etkilerinin küresel ölçekte izlenebilmesi için mobil cihazlardan elde edilen Google mobilite endeksi ile HEKE arasında görece yüksek bir korelasyon gözlenmektedir (Grafik 6).¹ Haziran ayı itibarıyla kısıtlamaların büyük ölçüde kalkmasıyla hareketliliğin arttığı ve bu durumun ekonomik koşullarda iyileşmeye işaret ettiği görülmektedir. Bu çerçevede, normalleşme adımlarının etkisinin üçüncü çeyrekte daha belirgin şekilde hissedileceği ve iktisadi faaliyetlerdeki toparlanmanın devam edeceği öngörülmektedir.

¹ Hareketlilik verileri alışveriş-eğlence, market-eczane, işyerleri, parklar, ulaşım noktaları ve konutlar olmak üzere altı kategoride 3 Ocak-6 Şubat 2020 dönemine göre yüzde değişimi göstermektedir. Hareketlilik endeksi, ilk üç kategoriye ilişkin verilerin toplulaştırılmasıyla oluşturulmuştur.

Kaynakça

Çelgin, A., & Günay, M. (2020). Weekly Economic Conditions Index for Turkey, TCMB, devam eden çalışma.

Eraslan, S., & Götz, T. (2020). Weekly activity index for the German economy, Deutsche Bundesbank. <https://www.bundesbank.de/en/statistics/economic-activity-and-prices/weekly-activity-index>.

Lewis, D., Mertens, K., & Stock, J. H. (2020). US economic activity during the early weeks of the SARS-Cov-2 outbreak (No. w26954). National Bureau of Economic Research. <https://www.newyorkfed.org/research/policy/weekly-economic-index>.

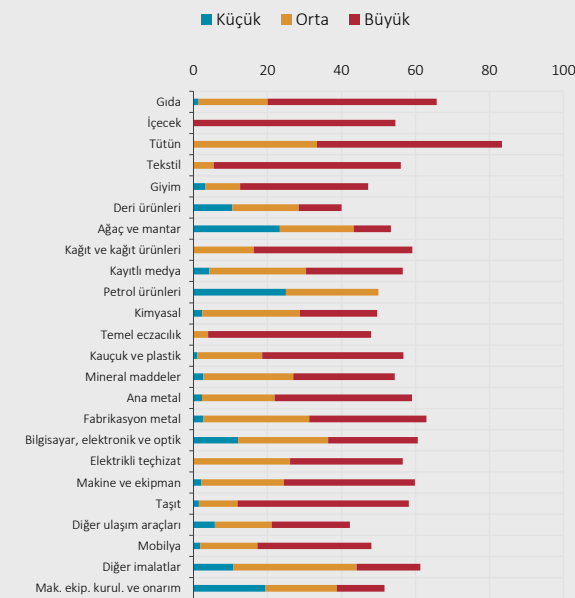
Kutu 4.2

Koronavirüs Salgınının Reel Sektöre Etkileri Anketi

Koronavirüs salgınının imalat sanayiinde üretim, istihdam, maliyet ve fiyatlara etkisi ile bu süreçte karşılaşılan sorunlara yönelik atılabilecek politika adımlarına ilişkin firma değerlendirmelerinin alınması amacıyla Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası tarafından 31 Mart - 7 Nisan tarihleri arasında İktisadi Yönelim Anketi (İYA) örnekleminde yer alan firmalara “Koronavirüs Salgınının Reel Sektöre Etkileri Anketi” uygulanmıştır.

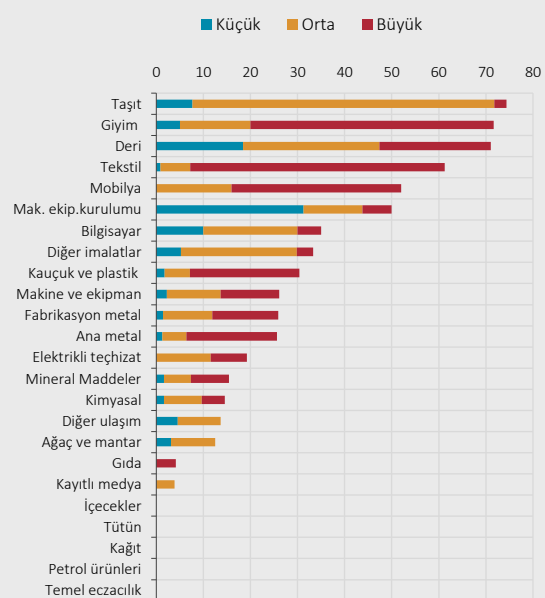
Anketi toplam 1249 firma yanıtlarken, yanıtlanma oranı yüzde 56,3 olmuştur. Sektörlere göre ölçek ayırımında yanıtlanma oranları Grafik 1’de sunulmuştur. Ankete katılan firmaların yüzde 6,6’sını küçük ölçekli (çalışan sayısı 50’den az), yüzde 35,2’sini orta ölçekli (çalışan sayısı 50’den fazla, 250’den az), yüzde 58,2’sini ise büyük ölçekli (çalışan sayısı 250’den fazla) firmalar oluşturmaktadır.

Grafik 1: Sektörlere ve Büyüklük Düzeyine Göre Anketin Yanıtlanma Oranı (%)

Kaynak: TCMB.

Grafik 2: Sektörlere ve Ölçeğe Göre Üretime Ara Verenler (%)

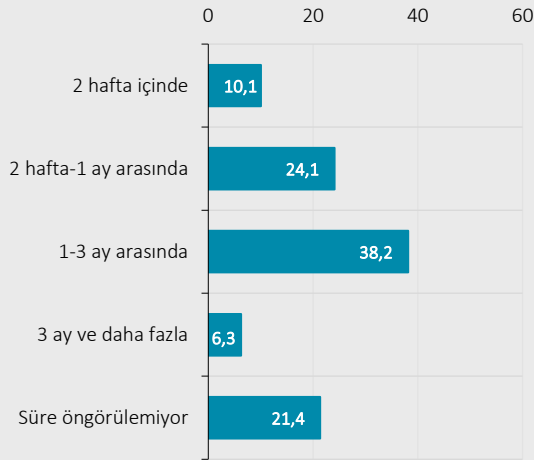
Kaynak: TCMB.

Salgın sürecinde firmaların yüzde 71,2’sinin üretime devam ettiği, yüzde 28,8’inin ise üretime ara verdiği görülmektedir. Üretim durumları sektörel olarak incelendiğinde tekstil, giyim, deri, taşıt ve mobilya sektörlerinde üretime ara veren firma oranı yüzde 50’nin üzerinde olup diğer sektörlerle kıyasla yüksek seyretmiştir (Grafik 2). Ölçek ayırımında üretime ara verme durumuna bakıldığında, küçük ölçekli firmaların yüzde 36,4’ünün, orta ölçekli firmaların yüzde 25,1’inin ve büyük ölçekli firmaların yüzde 30,5’inin üretime ara verdiği görülmüştür.

Ankete yanıt veren firmaların yaklaşık yüzde 21,4’ü üretim faaliyetinin yeniden başlaması veya Koronavirüs salgını öncesindeki seviyesine dönmesi için süre öngöremezken, geriye kalan firmaların bekledikleri süre 1-3 ay arasında yoğunlaşmıştır (Grafik 3).

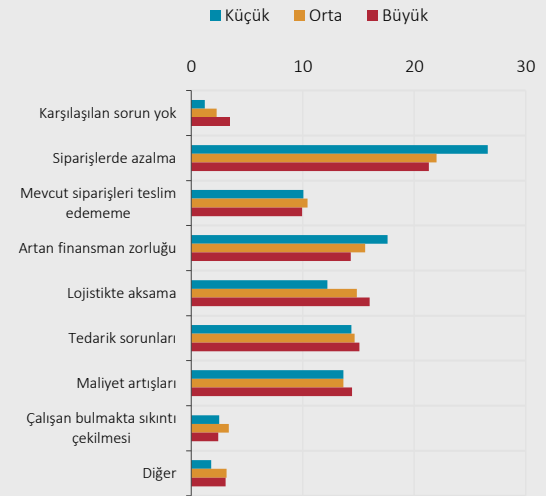
Salgın nedeniyle karşılaşılan en önemli sorun siparişlerdeki düşüş olarak raporlanmıştır (Grafik 4). Artan finansman zorluğu, lojistikte aksama, tedarik sorunları ve maliyet artışları ise salgına bağlı diğer sorunlar arasındadır. Firmaların karşılaştıkları sorunlar ölçeğe göre karşılaştırıldığında, küçük ölçekli firmalarda siparişlerdeki azalmanın ve artan finansman sıkıntısının diğerlerine kıyasla daha belirgin olduğu gözlenmiştir. Büyük firmalarda ise lojistik sorunları küçük firmalara göre daha yüksek oranda dile getirilmiştir.

Grafik 3: Üretim Faaliyetinin Yeniden Başlaması İçin Beklenen Süre (%)

Kaynak: TCMB.

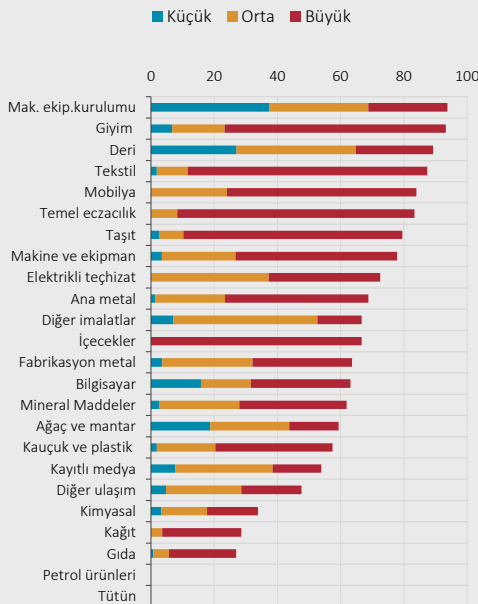
Grafik 4: Salgın Nedeniyle Karşılaşılan Sorunlar (%)

Kaynak: TCMB.

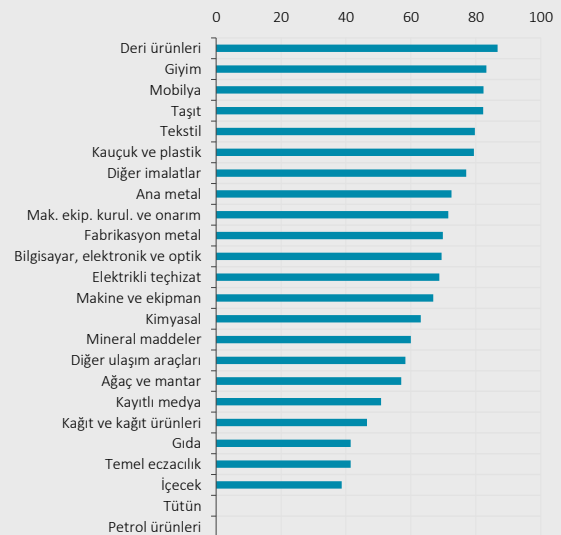
Nisan başı itibarıyla, üretim faaliyetlerindeki yavaşlamanın istihdam eğilimine yansımalarının nispeten sınırlı olduğu görülmüştür. Firmalar arasında çalışanlarını işten çıkarma oranı yüzde 1,5 ile sınırlı kalırken, işten çıkarmayı planlayanların oranı ortalama yüzde 9,1 olmuştur. Firmaların yüzde 63,4'ünün kısa çalışma ödeneğini kullanmayı düşündüğü ve söz konusu firmaların çalışanların ortalama yüzde 70,5'i için bu seçeneği kullanacaklarını belirttiği görülmektedir (Grafik 5 ve Grafik 6).

Grafik 5: Sektörlere ve Büyüklük Düzeyine Göre Kısa Çalışma Ödeneği Kullanmayı Düşünme Oranı (%)

Kaynak: TCMB.

Grafik 6: Sektörlere Göre Çalışanların Yüzde Kaçı İçin Kısa Çalışma Ödeneği Kullanılacağı Düşüncesi (%)

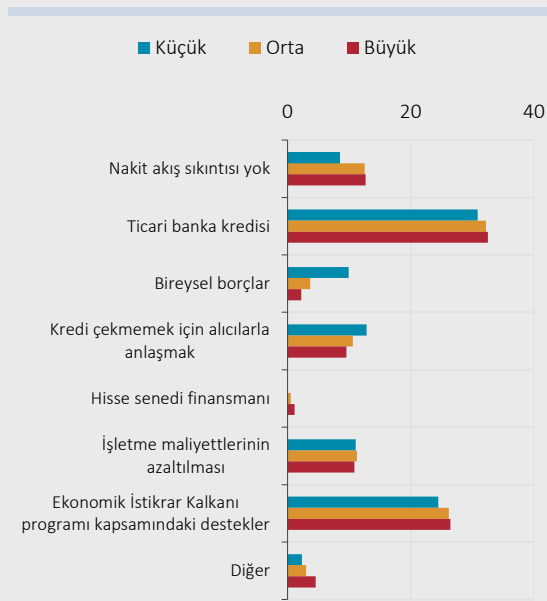

Kaynak: TCMB.

Büyük ölçekli firmaların diğerlerine kıyasla daha fazla oranda kısa çalışma ödeneği kullanmayı plânladığı gözlenmiştir. Faaliyeti nispeten daha az etkilenen gıda, kâğıt ürünleri ve kimyasal ürünler sektörlerinde kısa çalışma ödeneği kullanma düşüncesi diğer sektörler göre düşük kalmıştır.

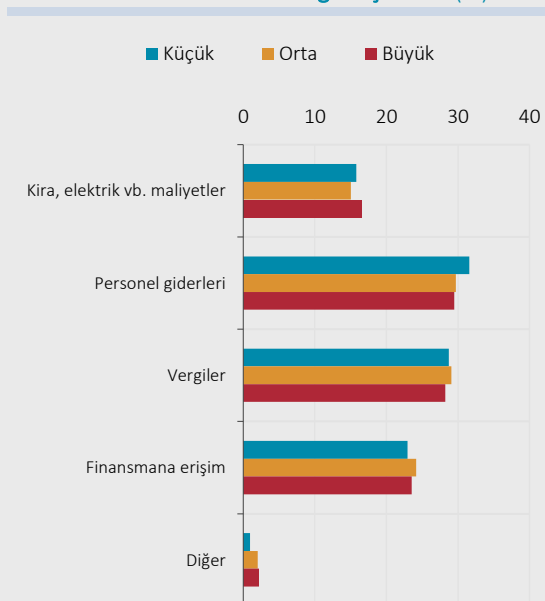
Firmalar, nakit akışı sıkıntısıyla başa çıkmak için ticari banka kredisini en önemli araç olarak değerlendirmiştir (Grafik 7). Ekonomik İstikrar Kalkanı programı kapsamında açıklanan desteklerden yararlanma da ikinci önemli araç olarak öne çıkmıştır. Diğer taraftan, küçük firmaların diğerlerine kıyasla bireysel borçlar ile kredi çekmemek için alıcılarla anlaşma seçeneklerini daha çok kullandıkları gözlenmiştir. Firmalara salgın öncesi istihdam düzeyinin korunabilmesi için hangi başlıklara yönelik politikaların daha etkili olacağını düşündükleri sorulduğunda, “personel giderleri”, “vergiler” ve “finansmana erişim” en önemli başlıklar olarak belirtilmiştir (Grafik 8).

Grafik 7: Nakit Akışı Sıkıntısıyla Başa Çıkmakta Kullanılan Ana Araçlar (%)

Kaynak: TCMB.

Grafik 8: Salgın Öncesi İstihdam Düzeyinin Korunabilmesi İçin Hangi Başlıklara Yönelik Politikaların Daha Etkili Olacağı Düşüncesi (%)

Kaynak: TCMB.

Sonuç olarak, imalat sanayi firmalarına Nisan ayı başında uygulanan tematik anket, Koronavirüs salgınının reel sektöre etkilerinin zamanlı bir şekilde tespit edilebilmesi ve uygun politikaların tasarlanabilmesi için sektör ve ölçek bazında faydalı bir resim sunmuştur. Bu doğrultuda anket, salgının Türkiye ekonomisi üzerindeki olumsuz etkilerinin sınırlandırılması amacıyla reel sektöre kredi akışının kesintisiz devamının sağlanmasına ve salgından etkilenen firmaların geniş kapsamda desteklenmesine yönelik olarak alınan kapsamlı tedbirlere temel oluşturmuştur.

